

Evangeliet påverkar samhället

Detta är handlingar som med predikans ord ”strömmar direkt ur evangeliernas bild av Jesus, in i det europeiska samhällets vardagsliv.” Evangeliet påverkar alltså inte bara våra mellanmänskliga relationer utan också samhället och dess institutioner. Som exempel nämner han den europeiska sjukvården som Wingren menar vuxit direkt ur evangeliets förkunnelse. Det är inte för kyrkans skull evangeliet finns utan för världens skull. Att kyrkan också förnyas när evangeliet får fungera i världen är en bisak:

När andras nöd blir ett medel att förnya kyrkan med, då sker ingen förnyelse. När människans egen nöd – inne i kyrkan – blir ett rop efter hälsa och läkedom för människan, inte läkedom för kyrkan utan för människan – då blir kyrkan inifrån sitt eget centrum förnyad. Ty kyrkans centrum är Frälsning för människan, det är vad hon är till för!” ”När förnyelsen kommer, då strömmar den ut i vardagens minsta vrå och ändrar oss, det är säkert, den ändrar oss i det ’världsliga’.

Wingren polemiserar här mot en kristendomssyn som nedvärderar det kroppsliga till förmån för det andliga. Det är en kritik mot all sorts gnosticism, men också en kritik som drabbar Martin Luthers tvåregementslära, trots dennes positiva syn på kroppen. Tvåregementsläran växer fram som en kritik dels mot att påvekyrkan tillskansat sig världslig makt, dels att man inte skötte sitt uppdrag att förkunna evangelium utan i stället plågade människors samveten. Följden av tvåregementsläran blir enligt Wingren att ”furstarna skall utöva det världsliga regementet och sköta det med hjälp av Guds i skapelsen givna lag. Därmed föres människornas *kroppar* in under *lagen*. Predikoämbetet skall förvalta det andliga regementet och förkunna evangelium för skuldbelastade samveten. Därmed upphäves den direkta relationen mellan *evangeliet och kroppen*.” Denna negativa tendens hos Luther att skilja evangeliet från kroppen saknas enligt Wingren hos Irenaeus. Frälsningen är, hävdar Wingren, inte skild från det kroppsliga, men inte heller från det sociala, världsliga, planet; frälsningen, evangeliet, har alltid en ”social effekt”. I ett annat sammanhang kritiserar Wingren den danske teologen K. E. Lögstrup, som han annars värde- rar högt, för att evangeliet i dennes teologi

egentligen bara spelar någon roll vid livets gräns, såsom ett löfte om evigt liv. I Lögstrups teologi finns det enligt Wingren inte utrymme för evangeliets kritiska och nyskapande funktion på det sociala, kroppsliga planet. Det finns inget utrymme för evangeliets ”livsbyggande funktion” här och nu.

Från evangeliet går det alltså en ström av liv ut i världen, genom oss. Gåvan kan bara ges vidare, inte behållas för egen del. Och kanske är det detta som är vår egen djupaste längtan, under alla andra längtor. Att få ge av oss själva. I denna längtan hålls gudomligt och mänskligt, andligt och kroppsligt, samman och blir ett, omöjligt att skilja från vartannat. Längtan efter att få ge av sig själv blir då också ytterst längtan efter Gud.

Margareta Brandby-Cöster: Wingrensk homiletik

Margareta Brandby-Cöster är Fil. Lic. och Teol. Dr. samt komminister i Norrstrands församling i Karlstad. Hennes doktorsavhandling hade titeln *Att uppfatta allt mänskligt - Underströmmar av luthersk livsförståelse i Selma Lagerlöfs författarskap* (Karlstads universitet 2001).

En man sitter vid en sjuksäng där det ligger en sjuk flicka. Ett glas friskt vatten står vid sängen. Men flickan vågar inte dricka av vattnet. Hon tror att det är förgiftat och hon säger att det enda vatten som hon kan tänka sig att dricka finns i en paradisbrunn, dit det är omöjligt att komma. ”Jag måste få hit vattnet ur paradisbrunnen åt henne” tänker mannen. Men det går ju inte. För han sitter här vid flickans sjukbädd och det drickbara vattnet finns där redan. Därför börjar han berätta utförligt om hur han, trots många hinder på vägen, ger sig iväg för att hämta vattnet i brunnen och hur han till slut kommer med det till sängen. I sin ångest räcker han nu fram vattenglasets och frågar: ”Vill du nu dricka vattnet från paradiset?” Hon tar glaset, sätter sig upp, dricker och säger: ”Gud välsigne dig! Nu får jag nog leva.”

Detta skrev Selma Lagerlöf 1902 i Jerusalemromanen (andra delen, kapitlet ”Paradisbrun-

nen”), 8 år innan Gustaf Wingren föddes i Valdemarsvik. Men här ligger den homiletik och väntar på honom, som hans teologi kom att utgöra grund till.

Sjuksängen med vattenglaslet kan ses som kyrkan. Men flickan som ligger där tror – för hon är en from flicka – att drickbart vatten bara finns i en paradisbrunn som är onåbar. Mannen måste alltså få henne att lita på att just vattenglaslet på sängbordet är paradisbrunnen. Så medan han sitter alldeles stilla vid sängen, dvs. står i predikstolen, vid dopfunten eller vid nattvardsbordet, berättar han om hur han hämtar dit vattnet, livets vatten. Och när han i sin berättelse räcker flickan vattenglaslet som paradisvattnet, så sätter hon sig upp, tar emot vattnet och dricker av det. Hon är nu på väg att lämna sjuksängen, dvs. kyrkan, för att sätta ner fötterna på golvet och kunna leva i Guds värld igen. Här finns något som man skulle kunna kalla en wingrensk homiletik och jag urskiljer fyra drag i den:

1. Kyrkan kan som sängen bli ett fängelse för oss sjuka istället för att vara en plats för tillfrisknande.

När jag som ung blev teolog hade jag en bakgrund med söndagsskola, kristendomsundervisning, kyrklig ungdomsförening och kyrkogång. Men jag hade också en känsla av, att man kanske hade undanhållit mig något. Därför blev den stora upptäckten med teologistudiet, att jag ständigt fick höra sådant, som ingen hade sagt till mig tidigare. Det betydde inte att jag fick ett tillägg till det jag redan hade, men det som jag hade belystes på ett nytt sätt, så att livet, världen, tron och teologin vidgades och kritik blev möjlig. Och det var inte bara Gustaf Wingren som bidrog till detta. Men - utan den kristendomsförståelse han gav och som är omistlig för mig, hade jag förmodligen aldrig kunnat ägna mitt liv åt att förkunna och hade heller aldrig mött och förstått den danska varianten av luthersk teologi och tro, varken språkligt eller teologiskt.

Bengt Kristensson Uggla nämner i sin biografi, hur Greta Hofsten skrivit någonstans att Gustaf Wingrens böcker gav henne ”en fungerande teologisk grammatik”. Själv skulle jag säga att han gav mig en ”fungerande teologisk syntax”. Orden kunde jag, trosbekännelsen och fadervår

och buden och berättelserna - men det räckte inte för att få ett sammanhang i den kristna tron, så att kyrkan inte blev en permanent sjuksäng utan en plats för tillfrisknande. Det sammanhanget gav Gustaf Wingren.

2. Livets vatten kan av sökaren sökas så långt borta i en avlägsen brunn, att sökaren dör av törst, medan hon avvisar det vatten hon redan har.

När det talas om Gustaf Wingren som skapelse-teolog, låter det lätt som om han skapat en ny tro eller bytt ut något i den gamla vanliga kristna tron. Men så är det ju inte. Den första artikelns tal om Gud som skapare, har länge varit åsidosatt till förmån för den andra artikelns tal om Kristus som räddare av en fallen värld, så fallen, att den nästan behöver ersättas med enbart kyrka, där den kristne, som i en sjuksäng, kan leva sitt liv.

Det Gustaf Wingren då gör, är att restaurera trosbekännelsen till det sammanhängande hela den istället är. Trosbekännelsen kan inte längre framstå som en trestegsraket, typ: Först tror man på Gud som Skaparen - det är inte så svårt, det kan nästan alla. Det är egentligen inte heller så viktigt och inte särskilt kristligt. Sedan tror man - dessutom - på Jesus Kristus – det är litet svårare och mer väsentligt, det klarar inte alla. Därefter bekänner man sig – dvs. några få karismatiskt begåvade - till kyrkan, det yttersta uttrycket för tro och kristen utveckling. Men trosbekännelsen är ett sammanhängande helt och de tre artiklarna i den är jämställda och beroende av varandra.

Såväl hos Gustaf Wingren som hos K. E. Løgstrup är alltså skapelsetron en del av den kristna tron och de är båda präster i den svenska resp. danska kyrkan. I t.ex. Løgstrups *Den etiske fordring* stöter man redan i första meningen på Jesus från Nasaret och hans religiösa förkunnelse. Det etiska kravets ofrånkomlighet hör alltså samman med förlåtelsens överraskande gåva. Om inte dessa två hålls samman i Jesus, som Guds krav och förlåtelse, så blir vårt liv och Jesus förkunnelse bara ett skenliv:

I tron på att det är Gud själv som den enskilde möter i Jesu liv, blir det krav, den skuld och förlåtelse allt handlar om i hans förkunnelse, till realiteter. Avvisar man det utan att med Jesu samtida förkas-

ta honom som falsk lärare och demagog, gör hans förkunnelse vårt liv till ett skenliv. (sid. 242 i *Det etiska kravet*. Göteborg: Daidalos, 1992. Övers. av M. Brandby-Cöster från *Den etiske fordring*. København: Gyldendal, 1956.)

När alltså första artikeln lyfts fram, får också den andra och tredje artikeln sin innebörd. Frälsning blir då räddning till denna värld som, trots sitt fall, ständigt skapas på nytt och där vi alla lever i varandras händer genom ett ofrånkomligt och ouppfyllbart krav. Livets vatten finns där jag lever, så att jag kan dricka av det och lämna sängen, kyrkan, för att åter kunna möta nästan och det tysta krav hon utgör.

3. Predikanten kan frestas att lockas bort från att överrätta livets vatten för att ge sig ut att söka efter en hägringens paradisbrunn.

När Jonny Karlsson i sin avhandling (*Predikans samtal: en studie av lyssnarens roll i predikan hos Gustaf Wingren utifrån Michail Bachtins teori om dialogicitet*. Skellefteå: Artos, 2000) analyserar Gustaf Wingrens predikningar återkommer han ofta till att Wingren är en ”motröst” och han ställer upp ”motord”; liv och död, lag och evangelium, Gud och djävul osv. precis som hos Luther. När jag ser tillbaka på mitt predikande liv, så är det nog möjligheten att se hur evangeliet alltid gör motstånd, som jag idag kan se som en av Wingrens stora teologiska gåvor till mig.

På senare år har kyrkan, menar jag, fallit offer för det man skulle kunna kalla ett ”dagissyndrom”, där vi fås att sitta på kuddar, tända ljus och i tysthet eller till meditativ musik se in i vårt inre. Men genom att göra så, bekräftar vi lätt det som evangeliet gör motstånd mot, främst vår inkröktethet i vår egen religiositet eller vår världsförsvändhet. Många predikningar tycks också enbart bekräfta det som sägs på gymmet eller under spa-helgen: ”Ta hand om dig – sköt om dig – lär dig säga nej till arbete, till medmänniskans krav osv.” Men det evangeliets tilltal som gör motstånd mot allt som får oss att tro att vi själva skapar våra liv – det tilltalet är sällsynt idag.

Trots att Wingren gick emot Barths teologiska metod, kritiserade hans brist på skapelseförankring och hans exegetik, så använde han sig ändå

av *den dialektiska teologins sätt att förkunna*, och kunde därigenom kritisera det som ställer sig i vägen för förkunnelsen - ofta kyrkan själv. Och detta är en uppgift som ständigt måste hållas levande, så att vi som teologer och förkunnare kan skilja mellan kyrkan och vår Herre, mellan religion och kristendom, och mellan text och evangelium. Det har danskarna inspirerat till och varit ännu bättre på än Wingren. Svend Bjerg beskriver i sin bok om de fyra Århusteologerna, hur ingen av dem blev ”barthian”. På samma sätt som Wingren inte blev det. Men Bjerg skriver sedan (min övers.) att

Den röda tråden i de fyra århusteologernas ”barthianism” syns tydligt: de gick emot en privatisering av kristendomen, de vände sig mot religiös självhävdelse. I stället tog de livtag om den givna kristendomen, vare sig det handlade om det skapade livet, ”livet självt”, eller kyrkans förkunnelse och bekännelse. (sid.42 i *Århusteologerne*. Viborg: Lindhardt og Ringhof, 1994.)

Så har också Gustaf Wingren arbetat. Han hade en speciell form för retorik, som var grundad i hans språkbehandling och i hans pregnans. Men den retoriken hade aldrig blivit trovärdig om den inte hade varit kongenial med sitt innehåll. För förkunnelse kan aldrig utgöras enbart av form, hur skönt formgiven den än är. Och hos Wingren samverkade ju form och innehåll på ett övertygande sätt.

4. Om predikanten övervinner frestelsen att söka livets vatten i en fjärran paradisbrunn och istället berättar om det vatten som finns här, så kan den sjuka människan resa sig och ta emot.

Kyrkan har vi fått för våra synders skull och målet med förkunnelsen och gudstjänsten är att vi alla skall kunna räta på ryggen i det liv som är vårt och i den vardag där vi hör hemma. Att gå ut ur kyrkan är lika viktigt som att komma dit. Man kommer inte till kyrkan på söndag för att bli religiös, utan för att orka med sitt liv i vardagen tillsammans med alla andra människor. Men - i den vardagen drabbar oss redan fram emot onsdag den glömska, som får oss att glömma att vi lever av Guds nåd – alltså av det givna livet och inte av den egna ansträngningen. Därför får

vi komma tillbaka till kyrkan på söndag, för att på nytt få den frimodighet som vi kan leva en vecka till på. Detta har Gustaf Wingren gjort tydligt.

Så till sist: En absolut grundläggande sanning för förkunnaren finns också med i berättelsen om Paradisbrunnen. När flickan har druckit vatten ur glaset säger hon till mannen som räckt henne det: ”Skall du inte också dricka litet?” Och han tar vattnet och dricker ur samma glas som hon har druckit ur. Han dricker till och med från samma ställe på glaset där hon druckit. Det vill säga, man kan inte räcka över något, som man inte själv behöver för att kunna leva och vi lever alla av en och samma källa. Och faktum är att jag tror att Gustaf Wingrens teologi såväl som hans förkunnelse egentligen var till för honom själv. Gustaf Wingren var en komplicerad människa. I sin teologi och i sin förkunnelse kunde något bli sagt till honom, som han annars inte kunnat säga sig själv. Han dricker ur samma glas, som han räcker vidare och så måste varje förkunnare göra.

Gustaf Wingrens teologi har alltså sin stora betydelse för homiletiken därför att den uttrycker

- 1) en *teologisk syntax* som ger evangeliet sammanhang,
- 2) en *existensteologisk relevans* för den levande människan,
- 3) en *dialektisk teologi* som tydliggör verklighetens konflikt mellan liv och död,
- 4) en *realpresensens teologi* som handlar om Guds verkliga närvaro i såväl fallande vetekorn som i människor på väg mot döden.

För allt detta är jag Gustaf Wingren mycket tacksam!

Tomas Nygren: Några reflektioner kring wingrensk homiletik

Dr. Theol. Tomas Nygren är rektor för Johannelunds Teologiska Högskola i Uppsala. Han disputerade 2007 vid Menighetsfakulteten i Oslo på avhandlingen *Lag och evangelium som tal om Gud – en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer: Pannenberg, Wingren och Scaer*.

Inledning

Det var tidigt 1980-tal. Jag hade läst teologi ett par år i Uppsala. Boken *Tolken som tiger* hade just kommit och väckt stor uppmärksamhet. Vi var några studiekamrater som hade bestämt oss för att gå och lyssna på debatten vid universitetet i Uppsala mellan Gustaf Wingren och några av Uppsalateologerna. Det som gav det hela extra krydda var att det var våra lärare som skulle möta denne beryktade Wingren.

Debatten blev het och kvällen lång. När jag gick därifrån denna majkväll 1982 var en reflektion jag hade att Wingren lät som en engagerad förkunnare när han talade och argumenterade. Visserligen stärkte det inte hans argumentation rent sakligt eller innehållsligt, men däremot kommunikativt. Det märktes att det var på riktigt för Wingren och sådant sätter alltid djupa spår. En annan reflektion var att Wingren hade viktiga poänger i sin kritik av akademisk teologi i Sverige. När teologin tenderar att bli huvudsakligen deskriptiv mister den i förlängningen mycket av sin relevans för både kyrka och samhälle.³⁶

Eftersom Wingren inte nöjde sig med deskription som de flesta samtida i den svenska teologins akademiska miljö, fyllde hans teologi ett tomrum. Den som fyller ett tomrum påverkar många, antagligen långt fler än vad man vid en ytlig betraktelse kan ana. Även om Wingrens teologiska program aldrig bildade skola,³⁷ har hans teologi gett viktiga influenser till många olika typer av förkunnare och förkunnelse. Vilka influenserna varit och vilken påverkan de haft

³⁶ Denna fråga är fortfarande aktuell, se exempelvis Vroom 2003, s 88-105.

³⁷ Karlsson 2001, s 103.